

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.02.013>

УДК 811.161.2+81-112.4+81-139

М.О. ШВЕДОВА, кандидат філологічних наук, докторант,
Київський національний лінгвістичний університет
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03680
E-mail: corpus.textiv@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0759-1689>

ГРАМАТИЧНЕ ОСВОЄННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ІМЕННИКІВ ІЗ КІНЦЕВИМ -О В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті проаналізовано вживання відмінюваних і невідмінюваних варіантів запозичених іменників із кінцевим -о (на зразок авто, бюро) на матеріалі Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (uacorpus.org). Описано методику корпусного аналізу граматичних варіантів. Досліджено різностильові тексти з різних регіонів України і діаспори, написані з кінця ХІХ до початку ХХІ ст. Простежено варіативність і стильові відмінності конкурентних граматичних форм залежно від часу й місця створення текстів.

Ключові слова: українська мова, словозміна, запозичені іменники, морфологічна норма, корпус.

Відмінювання запозичених іменників із кінцевим -о (на зразок авто, бюро) є однією з характерних рис, за якою вирізняється українська мова діаспори другої половини ХХ–ХХІ ст. і яка була почасти запозичена сучасною літературною українською мовою: у сучасних українських текстах відмінювані варіанти запозичених іменників на -о можуть вживатися як стилістично марковані [10: 80].

Мета цієї статті — на основі великого корпусу різностильових текстів дослідити граматичне освоєння запозичених іменників із кінцевим -о в українській мові ХІХ–ХХІ ст.

Дослідження виконано на матеріалі восьмої версії корпусу ГРАК [3; 20], який має загальний обсяг понад 500 млн токенів, із них понад 30 млн токенів — тексти, написані в діаспорі. Розмітка корпусу дає змогу простежити вживання граматичних варіантів на різних територіях, де через

Цитування: Шведова М.О. Граматичне освоєння запозичених іменників із кінцевим -о в українській мові: корпусне дослідження. *Українська мова*. 2020. № 2 (74). С. 13–30. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.013>

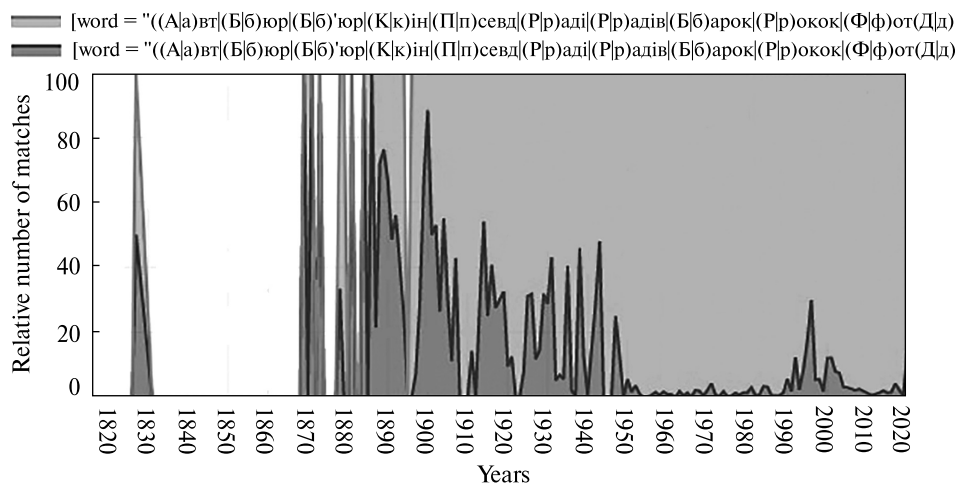

Рис. 1. Запозичені іменники на -о із закінченнями непрямих відмінків (темний графік) і з кінцевим -о (світлий графік) у текстах авторів, які постійно жили в Україні

історичні обставини (політичну належність до різних країн, орієнтацію на різні культурні центри, вплив різних мов) українська мова розвивалася відокремлено, внаслідок чого сформувалися сучасні варіанти граматичної норми.

На основі корпусу (ГРАК) ми уклали список частотних запозичених іменників із кінцевим -о, які зафіксовано в текстах корпусу із закінченнями непрямих відмінків (-а, -і, -у, -ом, -ам, -ами, -ах): *авто, бароко, бюро, veto, відео, гестапо, депо, доміно, євро, казино, какао, кіно, кредо, ласо, метро, піаніно, псевдо, радіо, рококо, соло, сопрано, танго, фортепіано, фото*. З пошуку довелося вилучити слова *метро, соло, ласо, доміно* через граматичну омонімію (деякі потенційні словоформи цих іменників збігаються із формами слів *метр, сіль, ласий, доміна*, що може викривити результати пошуку). До списку було додано орфоепічні та правописні варіанти: *фортепіано, фортеп'яно, піаніно, п'яніно, радіво, какаво, гестапо*, які є в текстах корпусу. Для пошуку відмінюваних і невідмінюваних варіантів іменників цього списку ми сформуваємо такий запит:

[Ic="(авт|бюр|б'юр|кін|псевд|радi|радiв|барок|рокок|фот|(є|г)естан|казин|фортепіан|фортепіян|фортеп'ян|піанін|піянін|п'янін|сопран|кред|вет|танг|деп|кака|какав|табл|віде|євр|фіаск)(о|а|у|ом|і|ів|ам|ами|ах)"].

Аналогічний запит без закінчень і з вилученням фонетично неможливих варіантів було написано для пошуку форм родового відмінка множини з нульовим закінченням (на зразок *авт, бюро*).

На основі цього запиту побудовано графіки відношення кількості досліджуваних слів із закінченнями непрямих відмінків із кінцевим -о в різні роки в текстах, написаних в Україні й у діаспорі (Рис. 1, 2). Зауважимо, що випадки з кінцевим -о в текстах не обов'язково невідмінювані, серед них є форми називного і знахідного відмінків однини, що не дають інформації про відмінюваність чи невідмінюваність слова.

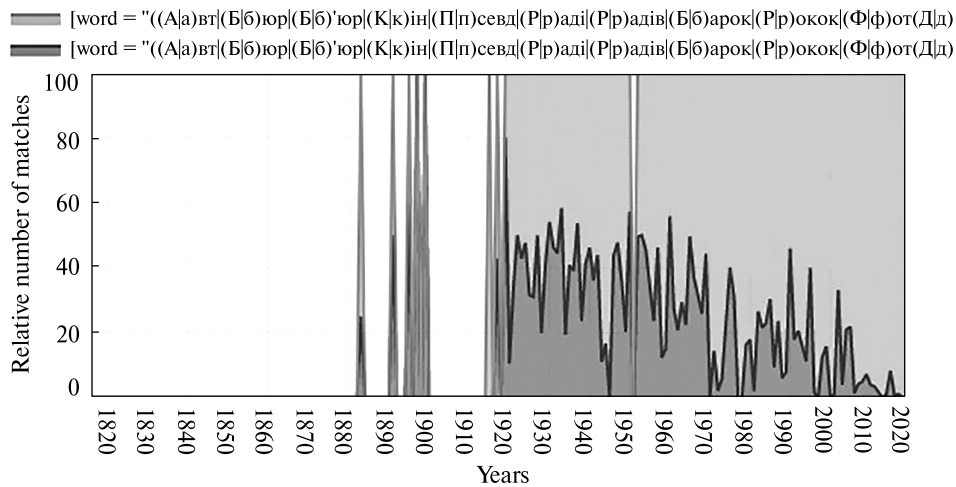

Рис. 2. Запозичені іменники на *-o* із закінченнями непрямих відмінків (темний графік) і з кінцевим *-o* (світлий графік) у текстах українських авторів, які емігрували або постійно проживали за межами України.

Графік засвідчує, що у друківаних текстах авторів, які постійно жили в Україні, відмінювання запозичених іменників із кінцевим *-o* було можливе приблизно до кінця Другої світової війни. Потім у текстах 1950–1990 рр. залишається практично тільки один, невідмінюваний, варіант. Після 1991 р. в текстах корпусу знову з'являються випадки відмінювання досліджуваних іменників, але частка цього варіанта менша, ніж у XIX — першій половині XX ст.

У текстах української діаспори кількість запозичень на *-o* із закінченнями непрямих відмінків в усі роки велика, порівняно із текстами, написаними в Україні. Проте відмінювання це, як далі буде показано, не завжди послідовне.

1. Унормування запозичених іменників із кінцевим *-o* в українській мові

Уперше питання граматичного оформлення запозичених іменників на *-o* було внормовано в «Українському правописі» 1928 р., виданому в Харкові. Відповідно до цього правопису слова *авто, бюро, депо, кіно, мотто, пальто, піаніно, трюмо, саго, цицero* були відмінюваними, а *брутто, нетто, порто, сольo, тріo, франко, сальдо, радіo* і т. ін. — невідмінюваними, хоч у дужках зазначали, що «від *радіo* можливо й *радіом*» [11: 72]. Починаючи з 1930-х рр. у літературній нормі Радянської України поступово закріплюється невідмінюваний варіант запозичених слів із кінцевим *-o* внаслідок перенесення «системи цінностей» російської мови на українську, як про це пише Ю. Шевельов: «До 1933 р. чужі слова на *-o* типу *кіно, бюро, ситро* нормально відмінялися так само, як власні слова типу *вікно, ребро*, як вони відміняються в розмовній мові. Такі чужі слова відміняються і в російській мові, але тільки позалітературній, тоді як у

літературній мові такі відмінкові форми вважаються за вульгарні, погляд, що йде, либонь, ще з тих часів, коли російські вищі класи вживали французької мови в щоденному побуті. Така оцінка закорінена в російській мовній свідомості глибоко, плекана школою й літературою. Тепер її перенесено на українську мову, і всі позначки показують, що вона прищепилася цілком широко серед українських освічених кіл, що вони справді відчують, що форми, наприклад, родового відмінка *кіна, бюро, ситра* — вульгарні й неприпустимі в мові освіченої людини. Тимчасом нічого присутньо вульгарного в них нема. Форми типу *biura* нормальні в польській мові, чехи кажуть у родовому відмінку *byra*, по-своєму відмінюються такі слова й у сербо-хорватській літературній мові — *бироа* тощо. Тут, отже, до української мови застосовано специфічну шкалу вартостей російської мови й повірено в її універсальність, якої справді нема» [18: 38]. В «Українському правописі» видання 1933 р. (Харків) взагалі немає параграфа про відмінювання запозичених іменників, який був у правописі 1928 р. [12]. У проєкті «Українського правопису» 1940 р. (Київ) такий пункт є: всі запозичені іменники з кінцевим *-o* не відмінюються [13: 92]. В «Українському правописі» 1946 р. (Київ) додано ремарку про відмінювання іменника *пальто*: «Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники <...> на *-o*, напр., *авто, бюро, депо, кіло, кіно, манто, метро, радіо, Арно, Буало, Віардо, Гюго, Дідро, Лонгфелло, Тассо* (але *пальто* відмінюється)» [14: 108]. Цей текст повторено в наступних виданнях «Українського правопису» (1960, 1990, 2015 та ін.). В «Українському правописі» 2019 р. в цьому пункті подано як відмінювані три слова: «за традицією відмінюємо *вино́, пальто́, ситро́*» [15: 165].

За кордоном основою граматичної норми української літературної мови залишився харківський правопис 1928 р. як опозиційний до нової радянської норми. В «Українському правописі» Івана Зілинського (Краків — Львів, 1943) наведено розширений список відмінюваних запозичень на *-o*, іменник *радіо* тут уже віднесено до відмінюваних слів: «...Деякі [чужі] іменники, що закінчуються на *-o*, відмінюються, як наші іменники середнього роду (*село*), напр.: *авто, з авта, автом... кіно, бюро, мотто, пальто, радіо, депо, піаніно* і т. ін., хоч такі як *брутто, нетто, порто, сальдо, сольо, тріо, франко* звичайно не відмінюються»; до невідмінюваних віднесено також запозичені власні імена й назви на *-o* [5: 45–46]. У діаспорі загалом продовжується традиція кодифікації відмінювання запозичених слів із кінцевим *-o*, але у працях різних мовознавців це питання розв'язано по-різному. 1946 р. Ю. Шевельов пише, що звичайно запозичені іменники відмінюють за зразками відповідних українських слів: *авто, пальто* — як *місто*, за винятком слів *брутто, нетто, порто, сальдо, сольо, тріо, франко* і власних назв [19: 42]. 1949 р. у Вінніпезі виходить «Український правопис» Я.Б. Рудницького, де відмінювання запозичених слів на *-o* зафіксовано без винятків: «чужі іменники відмінюються за українськими взірцями, особливо іменники на *-o*: *авто, бюро, депо, кіно* і ін., як українські іменники середнього роду» [8: 52]. А П.К. Ковалів у своєму

«Українському правописі» (Нью-Йорк, 1977, 2-ге вид.) знову подає короткі списки відмінюваних і невідмінюваних запозичень на -о, подібно до харківського правопису [6: 48]. Така неусталеність норми була наслідком того, що в діаспорі не було ні єдиного наукового центру, який би вдосконалював і впроваджував єдину норму, ні єдиної системи освіти, яка б сприяла поширенню правописних норм [1: 351–353].

Високий рівень варіативності досліджуваних граматичних форм був і в діаспорних друкованих виданнях. Цікаві приклади паралельного вживання відмінюваних і невідмінюваних варіантів географічних назв у газетних текстах наведено в книзі Б.М. Ажнюка. Він зазначає, що не тільки в тому самому виданні, а навіть у межах тієї самої статті можна побачити варіанти *в Торонто* і *в Торонті* (Молода Укр. Торонто; Н. Й., 1990, № 7–8, С. 6), а інші, менш частотні, назви, такі як *Буффало*, *Онтаріо*, *Чикаго*, *Сан Пауло*, *Торіно*, уживані переважно в невідмінюваній формі [1: 376–377]. Отже, в українській мові діаспорних видань можна простежити загальну тенденцію до відмінювання частотних запозичених іменників на -о, проте єдиної морфологічної норми щодо їх відмінювання не сформовано.

2. Корпусні дані

2.1. XIX — початок XX ст.

Ю. Шевельов зауважував, що відмінювання «чужих іменників на -о (*авто*, *пальто*, *бюро*) тощо» у харківському правописі 1928 р. навіяне галицьким впливом [17: 117]. Природно, що в XIX — на початку XX ст. відмінювані варіанти таких іменників під впливом польської мови мали б бути поширенішими в західноукраїнському варіанті літературної мови, ніж у середньонадніпряньському, на який впливала російська мова. Проте ці форми траплялися в мові Наддніпрянщини, зокрема, навіть І. Нечуй-Левицький, відомий своїм пуризмом і несприйняттям запозичень з галицького варіанта літературної мови (див., напр., його нарис «Криве дзеркало української мови», 1912), відмінював слово *піаніно*. Відмінювані запозичені іменники з кінцевим -о можна знайти в багатьох текстах цього періоду: — «*Коли по волі не хоче, ми потрусимо по неволі; поламаємо замки у вашому бюрі и потрусимо,*» сказав слідователь (О. Кониський, Семен Жук и його родичі, 1873); *Балабушиха попросила Гануша заграти на піаніні* (І. Нечуй-Левицький, Старосвітські батюшки та матушки, 1881); *Пишу, бо пишеться, отак само як підходю до п'яніна, як хочеться грати, дарма з мене музика зовсім поганий...* (А. Кримський, Лист до Б.Д. Грінченка, 1901); *Дара вставила свічку в свічник піаніна, відчинила кришку й почала перегортати ноти* (В. Винниченко, Чесність з собою, 1911); *Організаційна коміс. по склик. губ. нац. з'їзду складається із членів: Орган, ком, при У.Ц.Р., із чл. укр. мійськ. ради, інформ. бюро і викон губ. ком.* (газета «Нова Рада», Київ, 1917); *...Минулої ночі були на якийсь час захоплені невідомо ким деякі поліцейські участки та добровольчеські бюро* (Є. Чикаленко, Щоденник, 1918).

Граматичне оформлення запозичених іменників із кінцевим *-о* в окремих авторів варіюється. Розглянемо вживання таких слів у творах Івана Нечуя-Левицького та Івана Франка, які представляють різні регіональні варіанти української літературної мови [4; 7].

У творах І. Нечуя-Левицького за наведеним пошуковим запитом знайдено з усіх досліджуваних слів лише два: *п'яніно* і *фортеп'яно*¹. Проте слово *фортеп'яно* в цих текстах фактично не представлено, оскільки І. Нечуй-Левицький уживав слово *фортеп'ян* (пол. *fortepian*) і відмінював його як іменник чоловічого роду. Більшість слів форм цього варіанта, якого немає в словнику корпусу, помилково лематизуються як *фортеп'яно*: — *А це що в вас? — спитав Никон, показуючи очима на п'яніно. — Це п'яніно, чи фортеп'ян, на котрому я граю, — сказав доктор. — Я фортеп'яна бачив в одного нашого батюшки, а цю штуку я бачу вперше. Чи на йому так само грають, як і на фортеп'яні?* (Неоднаковими стежками, 1902).

Слова *п'яніно* вжито 38 разів, із них 20 у формах називного і знахідного відмінків однини, які не дають інформації про те, відмінюване чи невідмінюване слово. З решти 18 прикладів у 17 випадках слово має відмінкові закінчення: *Попросили Христину заграти на п'яніні* (Навіжена, 1891); *Молоді панни Ліпа, Леся, Антося та ще дві їх приятельки сиділи рядочком в кутку коло п'яніна* (Поміж ворогами, 1893); *Ватя одчинила віко п'яніна, сіла й почала вигравать українські думи Завадського* (Там само); *Вчительша втекла аж на другий кінець гостинної й сіла на стільці за п'яніном між молоденькими паннами* (Там само).

Один раз вжито невідмінюваний варіант у повісті «Навіжена» (у тому ж творі — чотири випадки вживання відмінюваного варіанта)²: *Він [Ломницький] встав і пересів на стілець, що стояв коло п'яніно* (Навіжена, 1891).

Варіативне вживання слів *бюро*, *фортеп'яно* — як відмінюваних і невідмінюваних — спостерігаємо у творах Івана Франка³: *На своє ім'я мені годі брати паспорт, бо се було б то само, що замельдуватися самому у всіх російських бюро поліційних* (Лист до Ф.К. Вовка. Після (не раніше) 07.11.1879 р.); *Целя схопилася і почала живо ходити по бюрі* (Маніпулянтка, 1888); *Я поводжуся зі своїми зверхниками і товаришами по бюру та*

¹ У творах «Старосвітські батюшки та матушки», «Поміж ворогами», «Неоднаковими стежками», «Навіжена», «На гастролях в Микитянах», «Хмари», «Над Чорним морем», «Українські гумористи та штукарі» (тексти додано до корпусу з видання: Нечуй-Левицький І. Зібрання творів у десяти томах. Київ: Наук. думка, 1965–1968), «Причеп», «Афонський пройдисвіт» (тексти додано до корпусу з інтернету: <http://www.ukrcenter.com/>) — загалом 134 випадки вживання обох слів.

² Повість «Навіжена» додано в корпус за вид.: Нечуй-Левицький І. Зібрання творів у десяти томах. Том 6. Київ: Наук. думка, 1966. Форми слова *п'яніно* додатково перевірені за вид.: Левицький І. Повісти і оповідання. Київ: Тип. М.Д. Рудометова, 1901.

³ У творах: «Маніпулянтка», «Герой поневолі», «Сойчине крило», «Перехресні стежки», «Борислав сміється», «Воа constrictog», «Терен у носі», «Основи суспільності», «Опозиція», «Задля празника», а також у листах. Твори додано в корпус за виданням: Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. Київ: Наук. думка, 1976–1986.

іншими знайомими чемно, навіть дружньо, але здержано (Сойчине крило, 1905); ...Їй лучилася дуже корисна лекція гри **на фортеп'яно** (Для домашнього огнища, 1892); *А тепер гляньте на отсей рисунок: осел грає **на фортеп'яні*** (Коли ще звірі говорили, 1899). В обох випадках Франко надавав перевагу відмінюваному варіанту, але інколи вживав і невідмінюваний, пор.: *бюрі — 17, бюра — 11, бюром — 2, бюру — 1, бюро — 5* (із них два — наз. відм. одн.); *фортеп'яна — 14, фортеп'яні — 11, фортеп'яну — 2, фортеп'яном — 2, фортеп'янах — 2, фортеп'яні — 1, фортеп'янів — 1, фортеп'яно — 2* (місц. відм. одн.). Іменник *депо* у творах І. Франка в корпусі зафіксовано тричі, в усіх випадках — як невідмінюваний: *Будування депо протяглося цілих 4 роки* (Воа constrictor, 1878); *Герман тоді починав непевним ще кроком іти до багатства; він мав зобов'язання при ліверунку до цісарського депо* (Борислав сміється, 1881).

У перші десятиріччя ХХ ст. формування норми тривало, у художніх творах багатьох авторів і в публіцистиці наявні і відмінювані, і невідмінювані варіанти запозичених іменників із кінцевим -о. Наведемо приклади з газет: *У понеділок 7-го у залізничному депо відбулася збірка робітників* (газета «Хлібороб», 1905); *До слів Неприцького Грановського написано такі романи: <...> «Цвітом окутав ся май» (для сопрано), «Нема!» (для сопрано або тенора)...* (газета «Діло», 1913); *Часописи подають, що правительство в найблизшій часі внесе до палат біл, який буде управилювати справу вибираємости послів до палати льордів, і знесе їй право до вета* (газета «Діло», 1914); *Вояки, що зголосили ся добровільно, вернули <...> чотирма великими тягаровими автами до Богородчан* (газета «Діло», 1916); *Публика знаходить в тих кінах не тільки незвичайно цікаві програми, але також має нагоду заспокоїти найактуальнішим способом свою цікавість що-до останніх воєнних подій* (газета «Діло», 1916).

2.2. 1914–1944 рр.

Для авторських текстів міжвоєнного періоду загалом характерне вживання відмінюваних і невідмінюваних форм іншомовних іменників на -о. Різні граматичні варіанти часто можна знайти в одного автора і навіть в одному творі, пор.: *Делегат приніс відповідь, що генерал Гутто переговорить радіом з Пекіном і Токіо* (О. Досвітній, Американці, 1919); — *Увесь час подорожі ми тримаємо контакт з Америкою по радіо* (Там само); *Паротяг НУ.514 виїхав після промивки з депа на круг* (Г. Шкурупій, «Нарком», 1924); *Досить прочитати їхніх книжок або подивитися на їхні картини в кіно і тоді все стане ясним* (Г. Шкурупій, Гарун-аль-Рашид, 1927); *Він зажадав тут же показати Смикові найвдаліші фота* (Ю. Смолич, Півтори людини, 1926); *В невеличкій валісі — він похлопував по ній рукою — десятки чудових фото* (Там само); *...Смугляві люди з башликами замість шапок одотонно й похило пересували чорні платівки доміна та шашки нардів* (Д. Тась, Апсни, 1926); — *Ну, а чому ж ми не бачимо між себе чудового сопрано?* (Дмитро Тась, Полонені шуми, 1926); *Ми — в старовинному німецькому місті, такому старовинному, що, крім готики й барока <...>*,

ніщо в ньому не нагадує нам про Україну (І. Микитенко, Голуби мира: по-дорож за кордон, 1929); *Блискучі, вилизані вулиці, величні ратуші, роздуті пивом баварці і скажений рух товарів людей, авто, поїздів і велосипедів* (Там само).

Список авторів, у текстах яких частка відмінюваного варіанта значна і для яких є достатньо матеріалу в корпусі (понад 10 випадків відмінювання досліджуваних слів), наведений у таблиці 1. У ньому прізвища авторів розташовано за часткою відмінюваного варіанта від загальної кількості випадків уживання досліджуваних слів — від більшої до меншої.

Авторів, які в 1914–1944 рр. послуговувалися невідмінюваним варіантом запозичених іменників на *-о*, знайти складніше, оскільки більшість текстів цього періоду додано в корпус за пізнішими перевиданнями, де відсутність відмінюваних варіантів неінформативна: вони могли бути виправлені згідно з чинною в цей період морфологічною нормою. Підкорпус текстів 1914–1944 рр., які взяті з видань того часу, становить лише близько 4,5 млн токенів. Він дає небагато матеріалу. Наприклад, радянський белетрист Семен Скляренко надавав перевагу невідмінюваним варіантам. Зокрема, у повісті 1934 р. «Пролог» (Київ: Держлітвидав, 1936) налічуємо 20 випадків уживання слів *авто, фото*, із яких 13 — неінформативні (наз. і знах. відм. однини), 7 — невідмінювані форми в інших відмінках, відмінюваної форми немає жодної. Для інших авторів матеріалу з видань 1914–1944 рр. недостатньо, щоб зробити якийсь ви-

Таблиця 1. Відмінювані і невідмінювані варіанти запозичених іменників із кінцевим *-о* в текстах 1914–1944 рр. (за авторами)

Автор	Кількість форм іменників із кінцевим <i>-о</i>	Кількість форм іменників із закінченнями <i>-а, -у, -ом, -і, -ів, -ам, -ами, -ах</i>
Гео Шкурупій	10 (з них 7 наз. і знах. одн.)	23
Валеріян Поліщук	8 (7 наз. і знах. одн.)	12
Антін Крушельницький	13 (13 наз. і знах. одн.)	19
Гордій Брасюк	15 (12 наз. і знах. одн.)	19
Григорій Епик	21 (16 наз. і знах. одн.)	23
Віктор Петров-Домонтович	26 (15 наз. і знах. одн.)	27
Олесь Досвітній	47 (39 наз. і знах. одн.)	41
Матвій Яворський	15 (15 наз. і знах. одн.)	11
Олександр Мар'ямов	73 (?* наз. і знах. одн.)	45
Василь Гренджа-Донський	90 (? наз. і знах. одн.)	46
Микола Голубець	71 (? наз. і знах. одн.)	31
Сергій Єфремов	26 (7 наз. і знах. одн.)	11
Петро Голота	59 (? наз. і знах. одн.)	21
Майк Йогансен	66 (? наз. і знах. одн.)	13
Володимир Винниченко	191 (? наз. і знах. одн.)	11

* Знак ? в таблиці означає, що точну кількість неінформативних форм називного і знахідного відмінків однини, які потрапляють у число випадків із кінцевим *-о*, не було пораховано.

сновок (нема прикладів уживання відмінюваних форм, але й невідмінюваних менше 10 випадків, такий 100-відсотковий результат може бути випадковим).

У газеті «Вісті ВУЦВК» (Київ) перехід від варіювання відмінюваних і невідмінюваних форм запозичених іменників із кінцевим *-o* до послідовного їх невідмінювання відбувся приблизно в другій половині 30-х рр. ХХ ст. Кількість відмінюваних і невідмінюваних варіантів слів *бюро, кіно, авто, депо, фото, радіо* в текстах газети за ГРАКом така: 1927 р. — 7/25, 1930 р. — 14/38, 1932—1933 рр. — 2/2, 1938 р. — 0/10, 1940 р. — 0/20.

2.3. Галицькі газети 1939–1946 рр.

У галицькій пресі 1939–1946 рр. можна простежити різну політику періодичних видань щодо вибору граматичного варіанта запозичених іменників із кінцевим *-o*.

У львівській газеті «Діло» до її закриття в 1939 р. вживали і відмінювані, і невідмінювані варіанти запозичень на *-o*. За 1939 р. у текстах цього видання в ГРАКу зафіксовано 83 такі іменники. За цими даними можна зробити висновок, що в газеті «Діло» в цей час послідовно відмінювали слова *кіно, авто, бюро* і не відмінювали *радіо, гестапо* згідно з нормами «Українського правопису» 1928 р., пор.: ...*Авта* їздили з притемненими ліхтарнями (газета «Діло», 1939); *В усіх кінах Франції від 23 березня йде коротка фільма фірми Пате під назвою «Сила проти права»* (Там само); *Агентка гестапо застрілила секретаря нім. посольства в Букарешті* (Там само); *Перша авдиція про письменницький молодняк у радіо* (Там само).

У радянській газеті «Вільна Україна» (Львів) за 1939–1941 рр. досліджувані слова послідовно не відмінювали. У текстах газети за цей період знайдено 606 прикладів невідмінюваних форм іменників *бюро, радіо, депо, кіно, пальто, фортепіано, фото, танго, піаніно, рококо, авто, какао, бароко*.

У газеті «Львівські вісті», яка виходила у Львові під час німецької окупації 1941–1944 рр., трапляються і відмінювані, і невідмінювані варіанти: *Учитель несе статті до цензури в бюрі комсомолу і передає цензорові* (газета «Львівські вісті», 1941); *Шеф пресового бюро японського флоту заявив, що відносини між Токіо і Вашингтоном тепер дійшли до критичного пункту і наближуються до останнього рішення* (Там само); *Організація кіно, театрив у Генерал-Губернаторстві стоїть на високому рівні* (Там само); *В кіно є тепло й людно* (газета «Львівські вісті», 1942); *Над усім пильно стежить директор кіна п. В. Чорнодольський* (Там само).

У текстах радянських газет, які виходили в 1945–1946 рр.⁴, не зафіксовано жодного випадку відмінювання іменників *депо, бюро, радіо, гестапо, кіно, фото, пальто* («людина в зимовому *пальто*»), *фортепіано, доміно, фіаско, сопрано, піаніно, авто* із 295 уживань, тоді як слово *ситро* відмінювали (один випадок): *Може його [міськхарчопромкомбінату] директор*

⁴ «Вільна Україна» (Львів), «Вільне життя» (Тернопіль), «Нафтовик Борислава» (Борислав), «За більшовицькі темпи» (Болехів), «Ленінським шляхом» (Стрий).

т. Васюнін вважає, що для підприємства досить однієї назви, а населення міста хай обходиться без кондвиробів, *ситра*, газованої води і т. інш.? (газета «Нафтовик Борислава», 1946).

Упадає в око, що вибір відмінюваного чи невідмінюваного варіанта запозиченого іменника з кінцевим *-о* в галицьких газетах 1939–1946 рр. був не випадковим і залежав від політичної орієнтації видання.

2.4. Повоєнна Україна (радянський період)

Відповідно до офіційної граматичної норми в повоєнні часи в Україні був чинним невідмінюваний варіант запозичених іменників із кінцевим *-о*, за винятком слова *пальто*, відмінювання якого дозволено «Українським правописом» із 1946 р., і *ситро*, якого не було в «Українському правописі» до видання 2019 р., але основні академічні словники радянського періоду подають його як відмінюване: *Вона в зимовому пальті, у руці тримає чемоданчик* (В. Минко, Не називаючи прізвищ, 1953); *З іронічними посмішками беруться хлопці за пляшки свого ситра та лимонаду* (О. Гончар, Тронка, 1962).

Відмінювані варіанти інших запозичених іменників на *-о* вживали в повоєнний період у радянських текстах рідко, здебільшого як маркер розмовного стилю, пор.: — *Що за чудо, кажу, Оришко... Де в них [комбайнах] комбайнер сидить? — Микито, чи ти не тутешній? — здвигує Оришка плечима. — Вони ж радіом управляються* (О. Гончар, М. Братусь, 1950); *У вас, Маріє Іванівно, говорить народ, чудесне сопрано. А запоріжбудівці якраз і люблять, щоб їм сопраном заспівали* (Остап Вишня, Весна-красна (збірка), 1950); — *От хлопці! — От артисти! — І кіна не треба!* (В. Нестайко, Тореадори з Васюківки, 1963); — *А що мій Себастьян має за свою душу? Одну шинелину, одну піаніну і купу напасті* (М. Стельмах, Щедрий вечір, 1966); *Не встигне вратися в пищики — подай йому галстука, подай костюма, калози! <...> І зразу — до клубу, до кіна, до театру...* (Є. Кравченко, Гуморески, 1975); — *Одчепись із своїм кіном, — незлобиво сказала Котя* (П. Загребельний, Левине серце, 1976); *...Антрекот Антрекотович, мабуть-таки, частує хлопців своєю фірмовою стравою — «коклетами» й «какавою»* (Л. Тендюк, Голова дракона, 1985).

Проте зрідка відмінювані варіанти запозичених іменників на *-о* трапляються в контекстах, що не належать до розмовного стилю. Наприклад, у 12-томному виданні творів Джека Лондона (Київ: Дніпро, 1969–1972) не лише Ольга Сенюк, відредагувавши переклад Дмитра Лисиченка, зберегла такі форми, а і Юрій Лісняк та Еміль Хоменко вживають їх у нових перекладах, можливо, для стилістичної синхронізації перекладу з оригіналом, пор.: *Прийшли просто, стягли його з стільця, он там у кутку, і ще трьох п'яниць знайшли під піаніном* (Золоте дно, пер. Д. Лисиченко, О. Сенюк, 1969); *А тепер Томмі Берне та отой янкі, Джек Джонсон, у автах катаються* (Кусень м'яса, пер. Ю. Лісняк, 1970); *Мало кому з гобо до душі згадувати своє ганебне минуле, коли ще він був працював, тому псевда, основані на ремеслі, дуже рідкісні, хоч я й пригадую такі, як Чорняк-Ливар,*

Рудий Маляр, Чи-Слюсар, Казаняр, Салага, Друкар (Дорога, пер. Е. Хоменко, 1970); *Я думав, вас нема вдома, бо бачив, як ви від'їхали в авті* зі своїм стариганом (Убити людину, пер. Ю. Лісняк, 1971).

Стилістично нейтральні зразки відмінювання запозичених іменників на -о було зафіксовано в нехудожніх творах авторів, які мешкали в Радянській Україні: Олексія Тихого та Євгена Грицяка. Утім, з огляду на те, що обидва тексти надруковані в Канаді, у видавництві «Смоло-скип», можна припустити, що ці морфологічні форми додав редактор: *...Люди проводять відпустки в домашніх роботах, за доміном, пляшкою, біля блакитного екрана* (О. Тихий, Вільний час трудящих, 1974); *Вони [інженерно-технічні працівники] працювали в проектному бюрі або ви-конробами та майстрами безпосередньо на будівництві* (Є. Грицяк, Історія Норильського повстання, 1976); *Ст. лейтенант дозволив йому [в'язню] відправитися у штрафний табір та наказав сідати до авта* (Там само).

У живому мовленні того часу запозичені іменники на -о могли відмінювати, що засвідчують родинні листи: *В гражданські дома світла не пускають, кіна для гражданських не крутять, в нас пока світло є і кіно крутять, но холодно в казармі трохи* (Володимир Глемба, Львівська обл., [Лист], 1979); *Пиши, як там танці були в суботу як я поїхала, як кіна* (Олеся, с. Стрілки, Львівська обл., [Лист], 1987). Утім, у листах трапляються і невідмінювані варіанти: *Дорогі мої діти: ви, пишете чи провезлимо світло, світло не провели і радіо нема, бо нема кому, ти як копав яму, так вона і стоїть, старий не хоче, боїться щоби грім не ударив у хату* (К. Будз, Львівська обл., [Лист], 1967).

2.5. Повоєнна діаспора

У мові української діаспори традиція відмінювати запозичені слова на -о не перервалася і в повоєнний період. У друкованих текстах переважно використовували саме такі форми, пор.: *По боках вулиць часто стояли зіпсуті большевицькі авта* (П. Грицак, Вежі і кулемети, 1947, Німеччина); *Студент відповів, що це його наречена і що ті фото і льокон волосся найцінніше, що в нього є, все інше вони можуть взяти, але повернути лише конверт з фотами й волоссям* (С. Підгайний, Недостріляні, 1949, Канада); *Навіть мене інж. Яцкевич присилував до якогось танга, вперше від польсько-німецької війни* (М. Струтинська, Записки, 1949, США); *По вулиці лютото гарчали авта* (О. Гай-Головка, Поєдинок з дияволом, 1950, Канада); *З-заду підбігають якісь тіні і протискаються між збитими до купи автами й возами* (О. Лісяк, За стрілецький звичай, 1952, США); *Якісь фота з орде-ном, яких Андрій і не пам'ятає* (У. Самчук, Темнота, 1955, Канада); *...Поезія-іграшка, для ока, що розвинулася в добу барока в т. зв. фігурний вірш* (П. Богацький, Мала літературна енциклопедія, 1962, Австралія); *Пресконференція була попереджена запрошеннями та реклями в пресі й радіом* (З. Дончук, Ясновидець Гері, 1965, США); *Він [Олесь] дивився на справу визволення широко, і в тій статті, що була його політичним кредом,*

писав... (В. Кедровський, Обриси минулого, 1966, США); *Я втішився, що мені нарешті вдасться вирватись з-під контролю гестапа* (Ю. Химинець, Мої спостереження із Закарпаття, 1984, США).

Утім, в закордонних текстах трапляються і невідмінювані варіанти іменників на -о: *Мурка стояла тут з трохи розвіяним волоссям, безжурно розсміяна, проти неї бо, невидні на фото, були її товаришки* (М. Струтинська, Образ над прірвою, 1946, США); *Дзвонять до гестапо — ніякого арешту цієї ночі не було* (Д. Гуменна, Хрещатий яр, 1949, США); *Коли ж у Яворові розглянулися по всіх усюдах, то спостерегли, що в депо та в залізничній майстерні було досить зайвого матеріалу* (Г. Афнер, За Львів, 1952, Франція); *З гордістю розповідає про особисту зустріч з генералом Ейзенхауером, який приїздив до Карсфельду на авто* (К. Штанько, Полювання за людиною, 1953, США); *В кіно йде фільм про добровільну задачу бандерівців з «повинною»* (П. Мірчук, Українська Повстанська Армія 1942–1952, 1953, США); — *Хочете, завтра покажу вам Київ? — Ви його знаєте? — Знаю. — З плану, з вікна авто?* (У. Самчук, Чого не гоїть огонь, 1958, Канада); *...Селяни <...> думали, що влада надсилає вантажні авто, аби їм допомогти* (Т. Кардиналовська, Завжди незабутній, 1991, США).

Паралельне вживання відмінюваних і невідмінюваних форм іменника *кіно* можна простежити у творах У. Самчука — письменника і публіциста, який народився 1905 р. на Рівненщині, залишив Україну в 1927 р. й решту життя провів в еміграції (у Чехословаччині, Німеччині, а з 1948 р. в Канаді). Проаналізовано 88 словоформ, дібраних із 17 творів⁵. У переважній частині знайдених прикладів автор вживає *кіно* як відмінюване слово: *Ціле подвір'я перед кіном було заняте народом* (Волинь, 1937); *Цікаво чи Єгипет мав свої кіна?* (На твердій землі, 1966); *...У В'єтнамі підсилюлись бої, у кінах давали «Доктора Жіваго» і падало багато дощу...* (Слідами піонерів, 1975); *Весь центр міста не заторкнутий зовсім бомбами, ще діють ресторани, кав'ярні, кіна, театри, уряди* (Живі струни, 1976). Проте У. Самчук відмінює цей іменник непослідовно.

Зокрема, у родовому відмінку однини ми зафіксували 30 словоформ із закінченням -а (*кіна*), і лише один раз трапилася невідмінювана форма (*кіно*), пор.: *Іван Кавалерідзе не лишень режисер кіна, а також скульптор* (На коні вороному, 1974); *Того самого дня у залі кіно «Скала» — свято пісні, присвячене століттю народження Миколи Лисенка* (Там само).

У місцевому відмінку однини з прийменником у/в У. Самчук здебільшого використовує невідмінюваний варіант — *кіно*: 9 випадків з 11 зафіксованих: *Ну, ясно, як у кіні — бреньчить фортепіан, мигають тут і там* (Віднайдений рай, 1936); — *Були в кіно, — відповідає, як звичайно, без*

⁵ Матеріал дібрано з творів У. Самчука, які є в ГРАКУ: «На твердій землі», «Кулак», «На коні вороному», «Слідами піонерів», «Живі струни», «Темнота», «П'ять по дванадцятій», «На білому коні», «Плянета ДіПі: нотатки й листи», «Втеча від себе», «Юність Василя Шеремети», «Віднайдений рай», «Волинь», «Чого не гоїть огонь», «Марія», «Гори говорять!».

церемонії Євген (Юність Василя Шеремети, 1946); *Вже за хвилину вони гордо, як звичайно, сиділи в кіні «Звізда»* (Там само); *Їздили з Танею до Штуттгарту, побували в кіно на фільмі Парамонту «Золоті ворота»* (Плянета ДіПі: нотатки й листи, 1946); *Ще раз побували з Танею в кіно...* (Там само); *Передавали, що десь там у кіно, йому зробилось зле...* (Там само, 1948); *Рано були в кіно на унівські кошти, показували якогось диктатора в карикатурному вигляді* (П'ять по дванадцятій, 1954); *Ніде, хіба в кіно, не міг він бачити такої кількості дорожцїнностей у золоті, сріблі і камінні...* (Чого не гоїть огонь, 1958); *Ми з Леною появлялися на вулиці, в кав'ярні, на танцях, на вечірках, у кіно* (На твердій землі, 1966); *...У кіно Радіо Ситі ішов фільм «Зачекай аж стемніє» з Одри Генборн* (Слідами піонерів, 1975); *Поза годинами університетських занять, він веде гурток бандуристів товаришів-студентів і навіть починає підробляти на життя, виступаючи за платню в кіно «Свічадо життя» у перервах між сеансами фільмів* (Живі струни, 1976).

Загалом на матеріалі цілого підкорпусу текстів діаспори не вдалося простежити залежності частоти вибору відмінюваного чи невідмінюваного варіанта від конкретної грамаіічної форми іменника.

2.6. 1985–2020 рр.: останні роки УРСР і незалежна Україна

Із другої половини 1980-х рр. у текстах, написаних в Україні, частішають випадки відмінювання запозичених слів на -о, що в цей час ще здебільшого є ознакою західноукраїнського, діаспорного стилю чи способом відмежуватися від радянської норми, пор.: *Вчора у барі до мене підсів якийсь череватий канадець і почав окейкати, яке то зелене місто Київ, яка тут смачна горілка і які погані авто.* — *Де пан тримає свої авто?* — *сікався він до мене* (Ю. Мушкетик, Обвал, 1985); *З авто вийшов Квітчин батько й остовпів од подиву...* (Ю. Винничук, Ги-ги-и!, 1985); — *...Мрію створити таку музику, яка б тривожила душі людей і витіснила до чорта всі румби й танга разом з саксофонами й ручними гармоніями, щоб не заколисували нас до солодкого сну...* (Р. Іванічук, Шрами на скалі, 1986); *Ви цим автом їдете зі самої Швейцарії?* (Ю. Андрухович, Рекреації, 1990); — *Спускайтесь до авто,* — *розпорядився Вітовський* (Є. Куртяк, Спалені обози, 1990); *Я так зрадів нашій зустрічі, що замість звернутися до неї псевдом «Бистра», закричав: «Ірцю»* (Л. Полюга, Шляхами спогадів, 1990–1996); *У цьому ресторані я граю на фортепіані вже сорок років* (Ю. Покальчук, Усмішка Медузи, 1993); *Партійні комітети стають «торгівельними бюрами», де можна купити-продати суспільний інтерес по вподобі...* (Р. Коваль, Підстави націократії, 1994).

Незважаючи на те, що сучасна літературна норма для більшості запозичень на -о (крім *ситро*, *пальто*) дозволяє лише невідмінюваний варіант, у друкованих текстах зрідка вживають і відмінювані варіанти. Такий варіант зокрема зафіксовано і для нового запозичення *євро*: *Долар нестабільний, але можна працювати. Втім, радять третину накопичень тримати в єврах, чула?* (М. Меднікова, Крутая плюс, або Терористка-2,

2004); *500 тисяч єврів не валяються на тих дорогах, по яких ти, дурню, до сьогодні ходив!* (Г. Тарасюк, Храм на болоті або Таємниця кривавої багни, 2006).

Порівнявши два великі підкорпуси публіцистичних текстів 2010–2017 рр. київської газети «Україна молода» (28 млн токенів) і львівської газети «Високий замок» (22 млн токенів), ми знайшли відмінювані форми слів *авто, кіно, депо, псевдо, фортепіано* в обох виданнях у невеликій кількості (до 5%). Отже, у сучасних газетних текстах ми не зафіксували помітних регіональних відмінностей у вживанні досліджуваних форм.

3. Маргінальні граматичні варіанти

Відповідно до чинної морфологічної норми запозичені іменники на *-о* належать до середнього роду [16: 81–82], крім слова *євро*, яке є іменником чоловічого роду [2: 243; 8: 277]. У разі відмінювання їх змінюють як слово *місто*. Проте зрідка відмінкові парадигми таких іменників можуть модифікуватися.

Деякі досліджувані іменники в родовому відмінку множини можуть мати, крім нульового (*авто — авт, як місто — міст*), відмінкове закінчення *-ів* (*авто — автів, як ікло — іклів*). У корпусі зафіксовані форми *автів* (5 разів; варіант *авт* знайдено близько 170 разів у ГРАКу), *бюрів* (2; *бюр — 21*), *кінів*: *Але ось другий Берген — місто торгівлі, сучасної комерції, банків, бюрів і театрів* (В. Поліщук, Рейд у Скандінавію, 1931); *Штабні офіцери гарячково кидалися до автів, шукаючи порятунку від радянського наступу* (В. Владко, Поразка генерала Древера, 1933); *...І ще київські вулиці були порожні і від пішоходів, і від автів* (Т. Осьмачка, Ротонда душоубців, 1956); *У нас трьох зараз щось штибу дівчинка, чи як там називають такі шняги в російських перекладах американських кінів* (І. Карпа, Перламутрове порно або супермаркет самотності, 2005); *...Цікаво дивитися фотки, як у наших «Вибраних творах», і кінохроніку 1920–30-х, але необхідності появи нормального ігрового кіна, навіть кінів (чи кін?) на задану тему, не відміняється, а радше навпаки — загострюється* (О. Погинайко, Facebook, 2017). Для слова *євро* у ГРАКу зафіксована одна форма родового відмінка множини — *єврів* (17 разів). *Євро* як іменник чоловічого роду в разі відмінювання набуває в род. відм. мн. закінчення *-ів*: *Хай забере назад свій мобільний і просто, без понтів, дасть їм сім тисяч єврів* (Л. Дашвар, РАЙ. центр, 2009).

Слова з основою на голосний — *радіо, какао* — відмінюють обмежено. Регулярною в текстах є лише форма орудного відмінка однини — *радіом* (46 випадків у корпусі), *какао* (4 випадки). Інші відмінкові форми слів *радіо, какао* утворюють рідше, з додаванням інтервокального *в*: *радіва* — 17 разів у корпусі, *по/на/в радіві* — 10, *по радіву* — 2, *радівом* — 1, *радівів* — 1.

Для деяких запозичених іменників на *-о* в період їх освоєння було характерне хитання в роді, що впливало на граматичне оформлення слова: *Її високий дужий сопрано розливався трелями поміж скелями і йшов да-*

леко понад морем (І. Нечуй-Левицький, Над Чорним морем, 1888); *Знов зашуміли акорди, дрібні рожеві пальці легко понесли по струнах і почувся дзвінкий сопран...* (С. Воробкевич, Панич Леонід, 1898); *По ордеру добута піяніно, книжки, люстро, дошки, дикт, фарби...* (Г. Брасюк, В потоках, 1927); *З-за повороту з м'яким шипінням плавно підкотився авто* (В. Петров-Домонтович, Дівчина з ведмедиком, 1928); *От уже входить у традицію щосніданку лаяти радиста <...> за невипитий какао і недоодержане за обідом вино* (О. Мар'ямов, Береги дванадцяти вод, 1930). Варіант чоловічого роду *сопран* зберігається довше у мові діаспори: *Після вечері обидві доні колядують: у Галі ніжний сопран, у Стефи таке собі ніщо* (С. Парфанович, Попід Кичерами та над потоком, 1973, США); *Питаю, хто з них має високий сопран* (І. Гладун, Інколи й один у полі воїн, 1990, Канада).

У сучасних текстах спостерігаємо також хитання в роді іменника *євро*, який, крім нормативного чоловічого роду, нерідко вживають як іменник середнього роду, пор.: *Те, що в обіг вводиться готівкове євро, відомо усім* (газета «Високий замок», 2001); *...В Україні ще мало хто розібрався, що воно таке, оте євро* (газета «Високий замок», 2002); *США приєдналися до Європи у спробі врятувати падаюче євро* (М. Савлук & Д. Олесевич, Гроші, фінансова система та економіка, 2004); *Я взяв фотографію і поклав на стіл монетку в одне євро* (І. Роздобудько, Гудзик, 2005); *...Переді мною поставили пляшку із поясненням, що вся пляха коштує одне євро* (С. Пиркало, Кухня егоїста, 2008); *...Чотири здані пластикові пляшки — це вже ціле євро* (газета «Україна молода», 2011); *Кожне євро, кожна гривня підуть на користь* (газета «Україна молода», 2012); *Одне євро з 10 у країнах Євросоюзу вкладають у розвиток науки* (газета «Високий замок», 2012); *...Учора на Московській біржі за одне євро давали вже 75 рублів* (газета «Україна молода», 2015); *Супердешеві квитки, за одне євро, справді бувають* (газета «Україна молода», 2018).

Відповідно до чинної граматичної норми іменник *фото* належить до середнього роду, проте в сучасних текстах розмовного стилю він трапляється у формі жіночого роду, очевидно, за аналогією до іменників *фотографія, світлина*, пор.: *...Мій дивиться на твою фото* (О. Бучинська, [Родинний лист], 2001); *...Як так може бути — людина живе і жодної фото?* (О. Яблонська, Facebook, 2015); *Сторінка нібито співробітника Charlie Hebdo, де використана фото Максима* (газета «Високий замок», 2015).

Отже, граматичне освоєння запозичених іменників із кінцевим -о в українській мові досі триває. У сучасних текстах, переважно розмовного стилю, можна спостерігати явища, характерні для початкового етапу адаптації запозичень: відмінювання іншомовних іменників, які за нормою є невідмінюваними, випадки хитання в роді.

Сучасні академічні словники не фіксують граматичних варіантів для запозичених іменників із кінцевим -о: такі іменники або невідмінювані (*метро, депо* тощо), або відмінювані (*пальто, ситро*) [2; 9 та ін.]. Відповідно до цього в новій редакції «Українського правопису» (2019) всі іменники іншомовного походження на -о віднесено до невідмінюваних, за

винятком *пальто, ситро і вино* (яке теж потрапило у список іншомовних слів) [15: 165]. Відмінювання іншомовних слів не є власне правописним питанням, це питання морфологічної норми, тому академічні граматики і словники в цьому випадку мають пріоритет. З огляду на досліджений матеріал можна чекати, що в майбутньому, з поширенням корпусного підходу до вивчення, а отже й унормування української мови, відмінюваний варіант стане нормативним. Частотні, давно запозичені іменники на *-о*, такі як *авто, кіно, бюро, псевдо, піаніно, фортепіано*, фактично вже функціонують у невідмінюваному і відмінюваному варіантах, хоча другий, який не є літературним, у сучасних друкованих текстах вживається рідше.

Корпусні дані засвідчують, що варіативність у граматичному оформленні запозичених іменників із кінцевим *-о* в українській мові характерна для всього досліджуваного періоду. На неї впливають неоднакова внормованість відмінювання і невідмінювання запозичених іменників у різні періоди і на різних територіях, граматична норма інших мов (передусім польської і російської), частотність окремих іменників, стилістична маркованість варіантів. У мові діаспори тенденція до відмінювання запозичених іменників із кінцевим *-о* виразніша, тут не сформувалася стилістична різниця між відмінюваними і невідмінюваними варіантами, як це відбулося в Україні. У сучасній українській літературній мові відмінювані варіанти іншомовних іменників на *-о* здебільшого зберігають стилістичне забарвлення, часто є маркерами мови, орієнтованої на західноукраїнську, діаспорну традицію, знаком відмежування від радянського стандарту. Крім художньої літератури, відмінювані варіанти запозичених іменників із кінцевим *-о* зафіксовані в сучасній публіцистиці, а також у текстах, наближених до розмовного стилю: родинних листах, блогах. Дослідження сучасних київської і львівської газет засвідчило, що в публіцистичних текстах регіональних відмінностей у кількості вживання граматичних варіантів практично немає: в обох виданнях переважають нормативні невідмінювані форми. Відмінювані форми запозичених іменників із кінцевим *-о* в сучасних текстах можна кваліфікувати як суто стилістичні варіанти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б.М. Мовна єдність нації: діаспора й Україна. Київ, 1999.
2. Анніна І.О., Горюшина Г.Н., Гнатюк І.С. та ін. Російсько-український словник. За ред. В.В. Жайворонка. Київ, 2003.
3. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, М. Возняк, М. Крук та ін. (укладачі). Київ — Львів — Єна, 2017–2020. URL: <http://uasogrpus.org> (дата звернення: 02.05.2020).
4. Гриценко П.Е. Некоторые замечания о диалектной основе украинского литературного языка. *Philologia slavica: К 70-летию академика Н.И. Толстого*. Москва, 1993. С. 284–294.
5. Зілинський І. (упор.). Український правопис. Краків — Львів, 1943.
6. Ковалів П. Український правопис. Нью-Йорк, 1977.
7. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови в кінці XVIII і в XIX столітті. *Культура слова*. 1996. Вип. 48–49. С. 11–28.

8. Рудницький Я.Б. Український правопис. Вінніпег, 1949.
9. Словник української мови. Відп. ред. В.В. Жайворонок. Київ, 2012.
10. Тараненко О.О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі). *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 63–99.
11. Український правопис. Київ — Харків, 1929.
12. Український правопис. Харків, 1933.
13. Український правопис. Київ, 1940.
14. Український правопис. Київ, 1946.
15. Український правопис. Київ, 2019.
16. Фурса В.М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен. Київ, 2005.
17. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ, 2003.
18. Шевельов Ю. Українська мова в себе вдома сьогодні й завтра. *Сучасність*. 1986. Ч. 10 (306). С. 28–46.
19. Шерех Ю. Головні правила українського правопису. Мюнхен, 1946.
20. Shvedova M. The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC, uacorpus.org): Architecture and Functionality. *Proceedings of the 4th International Conference Computational Linguistics And Intelligent Systems (COLINS 2020)*. Vol. I: Main Conference. Lviv, Ukraine, April 23–24, 2020. P. 489–506.

REFERENCES

1. Azhniuk, V.M. (1999). The Language Unity of the Nation: Diaspora and Ukraine. Kyiv: Ridna mova (in Ukr.).
2. Annina, I.O., Horiushyna, H.N., Hnatiuk, I.S. et al. (2003). Russian-Ukrainian dictionary. Kyiv: Abrys (in Ukr.).
3. Shvedova, M., von Waldenfels, R., Yarygin, S., Rysin, A., Starko, V., Woźniak, M., Kruk, M. et al. (Eds.). (2017–2020). GRAC: General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian. Electronic resource: Kyiv — Lviv — Jena. URL: <http://uacorpus.org>. (Accessed 02.05.2020).
4. Gritsenko, P.E. (1993). Some remarks on the dialect basis of the Ukrainian literary language. *Philologia slavica: On the 70th anniversary of Academician N.I. Tolstoy*. P. 284–294. Moscow: Nauka (in Rus.).
5. Zilynskyi, I. (Ed.) (1943). Ukrainian Orthography. Krakiv — Lviv: Ukraiinske Vydavnytstvo (in Ukr.).
6. Kovaliv, P. (1977). Ukrainian Orthography. N. Y.: Instytut Ukrayinskoyi movy (in Ukr.).
7. Matviias, I. (1996). Variants of Standard Ukrainian in the end of the 18th century and in the 20th century. *Kultura slova*, 48–49, 11–28 (in Ukr.).
8. Rudnytskyi, Ya.B. (1949). Ukrainian Orthography. Winnipeg: Komitet ukraiintsiv Kanady (in Ukr.).
9. Zhaivoronok, V.V. (Ed.) (2012). Dictionary of Ukrainian. Kyiv: Prosvita (in Ukr.).
10. Taranenko, O.O. (2013). The Language of the Ukrainian Western Diaspora and the Current Linguistic Situation in Ukraine (against the Slavic Background). *Movoznavstvo*, 2–3, 63–99 (in Ukr.).
11. Ukrainian Orthography (1929). Kyiv — Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy (in Ukr.).
12. Ukrainian Orthography (1933). Kharkiv: Radianska shkola (in Ukr.).
13. Ukrainian Orthography [A Project] (1940). Kyiv: Narodnyi komisariat osvity URSR (in Ukr.).
14. Ukrainian Orthography (1946). Kyiv: Ukrayinske derzhavne vydavnytstvo (in Ukr.).
15. Ukrainian Orthography (2019). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
16. Fursa, V.M. (2005). Semantic, grammatical and derivational adaptation of invariable nouns. Kyiv: NASU Institute of Ukrainian Language (in Ukr.).
17. Shevelov, Yu. (2003). Halychyna's contribution in the development of Standard Ukrainian. Kyiv: KM Akademiia (in Ukr.).
18. Shevelov, Yu. (1986). Ukrainian language at home, today and tomorrow. *Suchasnist*, 10 (306), 28–46 (in Ukr.).
19. Sherekh, Yu. (1946). Principal rules of the Ukrainian orthography. [Munich]: Prometey (in Ukr.).

20. Shvedova, M. (2020). The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC, uacorpus.org): Architecture and Functionality. *Proceedings of the 4th International Conference Computational Linguistics And Intelligent Systems (COLINS 2020)*. Vol. I: Main Conference. April 23–24, 2020. P. 489–506. Lviv (in Ukr.).

Статтю отримано 05.03.2020

Mariia Shvedova, hD., doctoral student,
Kyiv National Linguistic University
73 Velyka Vasylkivska St., Kyiv 03680, Ukraine
E-mail: corpus.textiv@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0759-1689>

MORPHOLOGICAL ADAPTATION OF BORROWED NOUNS WITH FINAL *-o* IN UKRAINIAN: A CORPUS-BASED STUDY

The paper describes the use of declined and invariable paradigms of borrowed nouns with the final *-o* (of the type *avto* ‘car’, *bjuro* ‘bureau, office’) exemplified by the General regionally annotated corpus of the Ukrainian language (GRAC, uacorpus.org). The texts of different styles from different regions of Ukraine and the diaspora, written from the end of the 19th to the beginning of the 21st century, are analyzed. The degree of variability and stylistic markedness of competing morphological forms are shown depending on the time and place of creation of the texts in question.

The declension of borrowed words with the final *-o* was acceptable as an option in Ukraine until about the end of the Second World War, then practically absent in the Soviet texts of 1950–1990, and after 1991 the share of this variant again increases slightly.

According to the official norm, in the post-war period in Ukraine the invariable paradigm of the borrowed nouns with the final *-o*, with the single exception of *pal'to* ‘coat’, was the only option. The inflected variants were rarely used at this time in Soviet texts, usually as a marker of colloquial style.

In the language of the diaspora, the tendency to inflect the borrowed nouns with the final *-o* is stronger, there was no stylistic difference between the inflected and non-inflected variants. In the modern Ukrainian language in Ukraine, the inflected variants of borrowed nouns in many cases retain stylistic markedness, signalling the Western Ukrainian influence, the diaspora tradition or a sign of departure from the Soviet norm. A study of contemporary Kiev and Lviv newspapers has shown that regional differences in the use of these grammatical variants are virtually absent in nonfiction texts. Normative invariable forms prevail in both editions, therefore, the inflected forms in modern journalism can be considered a purely stylistic variant.

Keywords: *Ukrainian grammar, diachronic evolution, corpus, declension, morphology, borrowings.*